

CIECHANÓW צ'חאנוב

היישוב, הקיים כבר בתקופה המוקדמת של שושלת הפיאסטים, הפך במאה הי"ד לאחת הבירות של נסיכויות והעיר שנוסדה ב-1400 בידי נסיך מאזוביה, יאנוש הראשון הזקן. היהודים הופיעו בצ'חאנוב כבר בימי הביניים, אולם אין בידינו גם תאריך קרוב לכך. הציון הראשון על קהל יהודי נובע מרשימת הקהילות שראתה אור ב-1507 בהקשר של הכרתו של זיגמונט הראשון הזקן. במאות הט"ז והי"ז הנוכחות היהודית הסתכמה בכמה עשרות משפחות לכל היותר. רק מאוחר יותר, בתקופה הסקסונית, יהודי צ'חאנוב התחילו ליהנות מיציבות כלכלית ופיננסית, בין השאר בשל כתבי הזכויות של מיכאל קוריבוט וישנוביסקי מ-1670. קהילת צ'חאנוב הפכה לאחת הגדולות במאזוביה הצפונית ועד לשנות החמישים של המאה הי"ח חלשה גם על קהילות יהודיות קטנות יותר של מקוב, מלאווה ופלונסק.

לאחר חלוקת פולין השלישית, הכובש הפרוסי ביטל את כתובי הזכויות הפיאודליים שניתנו לערים ולגילדות, והיהודים קיבלו זכות להתיישבות חופשית בערים, לרכישת נכסי נדל"ן ולעיסוק בכל מלאכה. דבר זה השפיע על הגירת היהודים מהכפר לעיר ותופעה זאת גובתה ועודדה על-ידי ממשלות נסיכות ורשה וממלכת ורשה הקונגרסאית. ב-1790 בצ'חאנוב חיו 240 יהודים. ב-1808 – 1200, ב-1857 – כבר מעל 3300 (67% מכלל התושבים), שהתמקדו באזור כיכר השוק והשוק הירוק וכן בסביבות רחוב היהודים, וורשבסקה, ז'קרוצ'ינסקה (שם עמד בית הכנסת), פולטוסקה וטילנה. יהודי צ'חאנוב עסקו ראשית כל במסחר ובמלאכה (יצרני נעליים, חייטים, אופים, יצרני פרוות ושוחטים).

במחצית השנייה של המאה הי"ט צ'חאנוב הפכה למרכז חסידי חשוב. בין השנים 1819 ל-1875 התקיימה פה חצר רבנית של הצדיק אברהם לנדאו, המכונה צ'חנובר רבי, אשר הקים ישיבה בעיר ושם למדו צעירים לא עשירים מהיישובים מסביב. פעלו כאן גם כמה חדרים. לקראת המאה הכ' הוקמו בצ'חאנוב קבוצות ציוניות ראשונות שאספו כספים לטובת ההתיישבות היהודית בפלשתינה-ארץ ישראל והחזיקו תיאטרון חובבים. החל מסוף המאה הי"ט אחוז היהודים בצ'חאנוב קטן בהתמדה, בהשפעת גל הגעה של אוכלוסייה פולנית מהכפר אל העיר. מפקד האוכלוסין הראשון בפולין הקמה לתחייה גילה שמתוך 12 אלף תושבי צ'חאנוב חלקם של היהודים היה 37% (4400). ערב מלחמת העולם השנייה אחוז היהודים צנח ל-28% – 4700. בתקופה של בין מלחמות העולם הם עסקו במקצועות המסורתיים שלהם. בעיר פעל איגוד הסוחרים היהודים שמנה 100 חברים, אולם שלטו בו בעלי חנויות קטנות וסוחרים השוק. המלאכה שיחקה גם היא אותו תפקיד חשוב כמו המסחר. רוב סדנאות בעלי המלאכה היהודים נמצאו ברחוב היהודים. עבדו שם המוני חייטים זעירים, יצרני נעליים, יצרני מגפיים. בעלי מלאכה קטנים שלא היה להם אמצעי לשלם מיסי פטנט עסקו בקבלנות. בצ'חאנוב פעלה שורה של מפלגות יהודיות והארגונים השונים הקשורים להם, בתחומי התרבות וההשכלה. מספר רב של מצדדים היו שייכים לתנועה הציונית (המזרחי, פועלי ציון), לסוציאליסטים מהבונד ולאורתודוקסים מאגודת ישראל.

לאחר סיפוחה של צ'חאנוב אל הרייך (פרוסיה המזרחית) באוקטובר 1939 התחזקו הרדיפות והגזירות על הציבור היהודי מצידו של הכובש הגרמני. בדומה לערים אחרות באותו אזור, חלקו של ציבור זה גורש לגנרל גוברמן. הוקם היודנראט, ניטלה זכותם של היהודים לעסוק בעסק פרטי והוטלה עליהם החובה הכללית של עבודה לטובת הגרמנים. בסתיו 1940 הוקם גטו פתוח והשמירה על הסדר בתוכו הוטלה על המשטרה היהודית. במסגרת השינוי המבני בצ'חאנוב שהייתה אמורה להפוך לבירת המחוז הגרמני, חלה גם הריסה של הרובע היהודי והחרבת בתי העלמין. השמדת הגטו בצ'חאנוב, שם ברגע השיא נדחסו 7000 יהודים, החלה בדצמבר 1941 מגירוש 1200 בני אדם שאת מקומם תפסו היהודים המגורשים מיישובים קטנים יותר של צפון מאזוביה (דובז'ין, רצ'ונו, ז'ורומין ושרפץ). גורלו של הציבור היהודי הוכרע בנובמבר של השנה הבאה לאחר מכאן כאשר 1500 בני אדם, המסוגלים לעבוד הוצאו על-ידי הגרמנים לשלזיה עלית ואת השאר הוציאו להורג במקום ברירות או העבירו לגטו במלאווה ומשם גירשו למחנות ההשמדה אושוויץ וטרבלינקה.

בית העלמין היהודי הישן ביותר בצ'חאנוב נוסד קרוב לוודאי במאה הי"ז באיזור ההצטלבות העכשווית של רחובות ה-17 בינואר, טטרסקה ויישנובה. כל הסימנים לקיומו של בית העלמין נמחקו מעל פני האדמה.

בית העלמין האחר, מה שמכונה "בית העלמין היהודי הישן בצ'חאנוב" באיזור הרחובות טילנה וזגומיינייה דהיום, צפונית מזרחית מכיכר השוק, נוסד ב-1771 על קרקע שניתנה לקהילה היהודית בידי עיריית צ'חאנוב עם ייעוד ליצירת בית עלמין. הייתה זו חלקה מוארכת בשטח של 0.3 הקטר (מסיבות לא ידועות, הקבורה עצמה החלה בחלקה זו רק ב-1797). כמות גדולה של קבורות, שחלה כתוצאה מההתפתחות הדמוגרפית של הקהילה, גרמה לכך שבית

העלמין התמלא במהרה. לאחר השתדלות ארוכה נרכש שטח השכן לבית העלמין לשעבר. ב-1940 היהודים הוציאו בחשאי מהקבר את שרידיו של הצדיק אברהם רפאל לנדאו (נפטר ב-1875) וקברו אותו בשטח בית העלמין החדש שברחוב פולטוסקה. הגרמנים הרסו את בית העלמין וקטעי המצבות השבורות והאדמה מבית העלמין שימשו אותם לבניית בתי שימוש והעלאת גובה הרחובות שנסללו אז. לאחר המלחמה שטח בית העלמין לשעבר נתפס על ידי בניית דירות מגורים.

בית העלמין היהודי החדש בצ'חאנוב נוסד בסוף המאה הי"ט ברחוב גווארדיה לודובה, בשכונת אלכסנדרובקה, מזרחית למרכז העיר. בתקופת מלחמת העולם השנייה והשואה אתר זה חולל בידי הגרמנים. בשנת 1939-1942 בקברים לא מסומנים קברו קורבנות השואה. עד לימינו לא נשתמרה אפילו מצבה אחת. ב-1956 בבית העלמין נבנה פסל אבן בצורת פירמידת מזרקות, המכותר בידי כמה מצבות ששרדו את האירועים. על האנדרטה נראה כיתוב בפולנית וביידיש.